

ВЪРХУ НЯКОИ ПРОБЛЕМИ НА ОБЩОТО ИКОНОМИЧЕСКО РАЙОНИРАНЕ НА БЪЛГАРИЯ

Петър Попов

Ускореното икономическо развитие на нашата страна наложи преобразования в административното деление и преминаване от отраслово към предимно териториално ръководство на народното стопанство. Това от своя страна наложи да се внесат известни изменения и в системата на народностопанското планиране, което трябва да се базира на общото икономическо райониране. Практиката от последните няколко години показва, че отрасловото планиране, извършвано от ДПК, страда от известни недостатъци. Централно планиращите органи не са в състояние да опознаят детайлно многочислените показатели на отделните видове производства, които при различните местни условия крият различен потенциал от възможности за разкриване на нови резерви. Това наложи известна децентрализация в планирането. Сега се разработват проектопланове по административно-икономически единици, а се утвърждават и координират от по-високостоящи организации. Трябва да се отбележи обаче, че планирането само по окръзи има също така известни слаби страни. Новите административно-икономически единици са твърде малки и с ограничени икономически възможности за извършване на цялостно и перспективно правилно насочено планиране. Ето защо въпросът за о б щ о т о и к о н о м и ч е с к о р а й о н и р а н е на страната стана още по-актуален. При сегашното териториално ръководство на стопанството се наложи наред с отрасловото планиране да се внедри по-нашироко и териториалното планиране. Тази дейност обаче би могла да се осъществи правилно при много добро познаване на териториалното разпределение на производителните сили.

Едно от важните условия за постигане на по-висока производителност на труда и намаляване производствените разходи е правилното географско разпределение на производството по територията на страната. Нови производствени предприятия трябва да се изграждат там, където има най-благоприятни икономически и природни условия. Това значи да не се изразходват излишен обществен труд и материали, да не се правят допълнителни капиталовложения, наложени вследствие на неподходящо избрано географско местоположение, да не се извършват излишни превози, увеличаващи себестойността на продукцията. Разпределението на производителните сили трябва да бъде такова, че да дава максимални икономии на обществен труд. Тези съществени

принципи за разпределението на производителните сили могат да намерят широко приложение при сегашния начин на териториално ръководство на нашето стопанство. Териториалното организиране на производството обаче ще се осъществява по-трудно и по-непълноценно само в рамките на днешните окръзи, отколкото в една по-голяма териториална единица, т. е. в рамките за икономическия район. При разкриване на общите икономически райони районната организация на производството може да се осъществи чрез коопериране и специализация, а също така и чрез групиране на няколко окръга в една обща териториална икономическа единица. Това ще рече да се съчетае производството на няколко административно-икономически единици чрез един координационно-икономически съвет с представители на обединените окръжни съвети.

Новото административно-икономическо деление на страната не трябва да се смята като завършен акт на икономическото райониране в България. Съобразно с развитието на икономиката и нарастването на производителните сили ще се налагат изменения във формите и начините на организация и управление. Старите административно-икономически форми ще се оказват неподходящи за новото икономическо съдържание. В процеса на общественно-икономическото развитие ще възникнат нови връзки и отношения между стопанството и съществуващите административно-икономически власти. В бъдеще все повече ще се налага необходимостта от по-пълно единство на границите между административната и обективно съществуващата икономическа териториална единица — района. Това ще се наложи от изискванията за опростяване на държавния апарат и същевременно от необходимостта за окръжняването и кооперирането на производствените предприятия по райони, които, както е известно, при равни други условия дават по-евтина продукция.

Прилагането на принципа за съвпадането на административните граници с територията на икономическия район или за групирането на редица по-малки административни единици в един общ район има много голямо значение. Това ще даде възможност на местните власти да осъществят по най-лек начин териториалното ръководство на народното стопанство. Местните органи трябва да се грижат за разработване на перспективния план на района, както и за неговото понататъшно коригиране и усъвършенстване. Наред с добрите страни този начин на ръководство на народното стопанство дава възможност и за известни увлечения и стремеж да се доказва, че собственият район е най-подходящият за даден вид производство и незачитане на редица по-благоприятни природни предпоставки и икономически условия в съседните райони.

За предотвратяване на извращения по линия на местничеството проектите за развитието на производителните сили и по-специално исканията за строеж на нови индустриални и други предприятия трябва да се проучат щателно от централните органи. Това ще пре-

дотврати изграждането на индустриални предприятия, като например керамичната фабрика в Силистра, която само за няколко години изчерпа наличните суровини и сега такива се превозват от далечни разстояния.

За правилното и своевременно подпомагане развитието на района е необходимо да се проучи територията и практиката на районирането както от местните ръководители и стопански дейци, така и от различните специалисти, които ръководят стопански сектори в централните учреждения и ведомства. Интересен пример в това отношение дава Кржижановски (10, стр. 7) — един от пионерите на съветското райониране. Спомняйки си за разговорите с Ленин по районирането, Кржижановски пише, че Ленин по същество е приемал теорията и проблематиката на районирането, но е подчертавал, че тя трябва да се внедри сред стопанските дейци чрез предварително проагитиране и разясняване. При една по-широка и правилна теоретична подготовка по проблемите и теорията на районирането грешките ще бъдат по-малко, а икономическите резерви ще се разкриват по-леко и ще се използват по-рационално.

В България се прави твърде малко за запознаване ръководителите на народното стопанство с проблематиката на районирането. За широк кръг стопански дейци този въпрос не само че не е ясен, но дори е неизвестен. Проблемите на районирането не се изучават достатъчно задълбочено в стопанските висши учебни заведения и средните стопански техникуми. При преустройството на образователната система в страната с цел да се подготви практически младежта към производствена и стопанска дейност трябва да се обмисли въпросът за включване в учебната програма по география на най-важните проблеми от областта на районирането.

Отдавна се дискутира по въпроса, какви трябва да бъдат икономическите райони у нас. Някои, като се позовават на принципа за комплексността, правят предложения България да се раздели по възможност на по-едри райони. С това се цели нашите райони да се доближат максимално до съветските по-крупни икономически райони, в които могат да се открият всички районообразуващи фактори, като комплексност, собствена енергетическа и металургична база, специализация от общодържавен мащаб, разнообразни природни ресурси и др. Много от предложенията не се базират на достатъчна научна аргументация и проучвания поради това, че не се взема под внимание обстоятелството, че много от съветските райони са няколко пъти по-големи по територия, население и ресурси от България. Поради тези причини не може да се прави пълна аналогия между нашите и съветските райони. При нашето райониране трябва да се използват само теоретичната установка и принципите на икономическото райониране. В границите на страната ни естествено се формират райони с по-малка територия, с по-проста икономическа структура и относителна комплексност. Тяхното правилно и своевременно разкриване и очерта-

ване ще позволи по-леко да се овладее стопанското ръководство на районите, да се опознаят техните потенциали и икономическа същност и да им се определи правилна перспектива на развитие. С по-нататъшното развитие на производителните сили в районите специализацията и производствените им връзки ще се разширяват, а това ще осигури и формирането на по-пълно комплексно производство. Ето защо е необходимо да се обърне особено внимание за разкриване на производствено-териториалните комплекси у нас. Икономическото райониране трябва да бъде един постоянен творчески процес, с който трябва да се координира тясно административното деление на страната и народностопанското планиране както по териториален, така и по отраслов признак. Творческият процес трябва да се изразява в правилното отчитане на създадените се обективни условия и тяхното активно използване и насочване в една или друга насока, наложена от интересите на народното стопанство.

Районирането трябва да се извърши така, че то винаги да подпомага развитието на производителните сили, и ако в даден момент се появят известни задръжки, незабавно да се нанесат корекции в административното или икономическото деление на страната. Нашето райониране трябва да допринесе за развитието на производителните сили чрез рационалното териториално разделение и специализация на труда. Това ще се осъществи посредством постепенното подпомагане на отделните райони в определен вид специализирано производство от общодържавен мащаб. Специализацията ще позволи усъвършенствуване на производствения процес, ще създаде постоянни трудови навици и квалифицирани местни кадри. Това от своя страна ще се отрази благоприятно върху нарастване производителността на труда и намаляване на производствените разходи. Периодът за райониране с познавателна цел трябва да се смята за завършен. Сега производството и природните дадености трябва да се проучват и районираат с оглед на тяхното по-нататъшно развитие и усъвършенствуване. Чрез териториално планиране по общи икономически райони в Съветския съюз се разработват перспективни планове за развитието на производителните сили за период от 15 до 20 години. Разработването на такива перспективни планове у нас няма да се извърши на необходимата висота, ако не се използват районообразуващите принципи. При правилното перспективно планиране ще се определи бъдещият профил на отделните икономически райони, а също така координацията и пропорционалността в развитието на стопанските отрасли в тях. Това е един съществен принцип на общото райониране, пряко свързан с практиката на планирането, който ще доведе до бързи темпове в развитието на производството чрез най-подходящо използване на природните, икономическите и други условия по места.

При планирането и районирането у нас все още се подценява значението на природните условия и ресурси. Физикогеографските фактори оказват значително влияние върху развитието на произво-

дителните сили. При социалистическите общественно-икономически условия се цели да се постигне цялостно и рационално използване на природните условия и ресурси. Във връзка с това оценката на природните условия с оглед на тяхното всестранно използване е от извънредно голямо значение за териториалното разпределение на производителните сили и за тяхното райониране. Въпросът за физикогеографското проучване и райониране се явява като необходима предпоставка за общото икономическо райониране на нашата страна. Той е особено необходим за районирането и съчетаването на отделните отрасли в нашето селско стопанство. Трябва да се отбележи със задоволство, че този съществен етап от нашето райониране в основни линии е завършен от Географския институт при БАН. Разработването на проблемите и извършването на самото физикогеографско райониране на България с подробен преглед на природните условия и ресурси във всеки район осигурява добри условия за разкриване и особено, за подпомагане развитието на общите икономически райони. Трябва да се отбележи обаче, че за икономическото райониране е необходимо непрестанно проучване и изследване териториалното разпределение на производството, тъй като икономиката се развива и изменя много по-бързо от природната среда. Това ще позволи да се следи развитието на районите и своевременно да се нанасят корекции в икономическото райониране на страната. При все че физикогеографските условия се изменят значително по-бавно, тяхното проучване трябва да се извършва едновременно и постоянно с икономиката. Това ще позволи да се въвлечат в сферата на стопанското използване все повече и повече природни ресурси.

Един от първостепенните въпроси, свързан с районирането на България, е този за основно проучване икономиката на новите административно-икономически единици. Това ще послужи като добро начало за общото икономическо райониране. То ще спомогне за очертаване икономическата същност, за разкриване местни резерви и възможности за усвояването им. Въз основа на събраните и обработени досега материали за производството на старите административни единици и от новите данни, които ще се получат при по-нататъшните проучвания, е необходимо да се направи подробен икономически анализ на новите окръзи. Това ще бъде необходимо на народните съвети за администриране стопанското ръководство на новите административно-икономически единици. От друга страна, щателното изучаване на сегашните окръзи ще разкрие някои несъответствия, които са неизбежни при всяко ново административно преустройство на страната. Грешките на новите административни единици не винаги съвпадат с тези на районите. Не са редки случаите, когато известно селище гравитира икономически към един район, а се включва административно към друг. От това не следва да се разбира, че е необходимо цялостно преустройство на административните граници, а коригиране само на разкритите нецелесъобразности.

Новите окръзи носят името административно-икономически единици, защото наред с административните функции изпълняват и икономическите задачи. Окръжните народни съвети ръководят промишлеността, строителството, селското стопанство и другите отрасли на икономиката в тяхната територия. За да се осъществява това добре, окръгът трябва да представлява икономически добре оформена територия. В неговите граници трябва да се включва икономически подрайон с микрорайони. Това се осъществява, когато всички селища, включени в окръга, са насочени икономически към неговата територия и евентуално към неговия административно-икономически център. Когато под влиянието на дадени икономически обстоятелства един населен пункт започне да гравитира към съседен окръг, т. е. към друг икономически подрайон, следва да се внесе и съответната корекция между границата на тези два окръга. Административното деление не трябва в никакъв случай да възпрепятствува стопанското развитие на дадена територия. На административното деление трябва да се гледа винаги като на една съществена съставка от процеса на районирането. Следователно най-правилно би било, ако административните единици представляват съставна част от таксономичното деление на районите, като отговарят на подрайон, микрорайон и др.

Новите административно-икономически единици са малки по територия, население и икономическо съдържание. В окръзите трудно би могло да се осъществи необходимата специализация, коопериране и комплексно развитие на стопанството. Обаче между няколко такива окръзи, които трябва да представляват съставни части (подрайони) на един общ икономически район, това е съвсем реално и възможно. Оттук произтича и необходимостта работата по проучването на проблематиката по теорията и практиката на общото икономическо райониране да продължи и да се задълбочава. Освен административно-икономическите единици у нас съществуват обективно и общи икономически райони. Те все още не са изцяло научно обосновани и географски очертани въз основа на принципите на общото икономическо райониране. Тяхната икономическа структура не е проучена, икономическите възможности не са разкрити и не могат да се използват пълноценно при разработката на перспективните планове.

При разкриване на общите икономически райони те трябва да бъдат така очертани, че в тях да може да се осъществят известна комплексност и специализация. Това обаче не трябва да се идеализира и да се разглежда като единствена цел и като най-важен районообразуващ фактор. Не е необходимо в тесните граници на един или няколко окръга винаги да се създава комплексност. Комплексът трябва да се доразвива първоначално там, където има обективно създадени вече условия, доколкото благоприятствуват местните суровинни ресурси и при наличието на най-необходимите икономически условия, като трудови ресурси, енергетични източници, транспортни връзки, осигуреност за пласмент на готовата продукция и др. Нали-

чието на тези условия ще спести значителни средства от допълнителни капиталовложения. Елементи на комплексност и специализация могат да се развиват и при разкриването на нови суровинни източници, какъвто е случаят с Кремиковското железорудно находище. Комплексността и специализацията трябва да се използват главно като условие за относително самостоятелно разрешаване на редица стопански задачи в рамките на перспективния и действащия план на района или на общодържавния план. Подпомагането на развитието на нашите райони ще съкрати редица нерационални и далечни превози на суровини, полуфабрикати и други стоки. По пътя на кооперирането и специализацията ще се спестят значителни разходи по издръжката на материалното производство. Такова икономическо-ефективно съчетаване на производителните сили само в рамките на сегашните окръзи е трудно осъществимо. Обаче в един общ икономически район това може да стане чрез разработване на предварително координирани по окръзи перспективни планове. Родопският минен басейн, кърджалийската цветна металургия и енергетиката на Западномаришкия каменно-въглен басейн са свързани в здрави производствени връзки. В административно отношение обаче те са разделени в 3 окръга. Въз основа на подобни установени вече производствени връзки и производствена специализация от общонационален мащаб обективно се оформя един бъдещ икономически район. При всестранни проучвания могат да се разкрият и останалите общи икономически райони. След това ще бъде необходимо да се изработи по-далечен перспективен план по райони при предварително проучени природни и икономически условия. Тук обаче възниква въпросът, трябва ли общите икономически райони да имат някакво оперативно ръководство, до което да се адресират изработените производствени планове по райони и което да се грижи за тяхното изпълнение. При сегашния етап от нашето развитие би било неправилно да се ориентираме към някаква междинна административна власт. В това отношение може да се насочим към създаване на районен стопански съвет, съставен от представители на окръжните народни съвети на онези окръзи, които се включват в границите на общия икономически район. На специални съвещания или сесии Стопанският съвет ще разглежда и решава координационните мероприятия в стопанството на общия икономически район и ще начертава някои от перспективите за неговото по-нататъшно стопанско развитие. Решенията на районно-икономическите сесии трябва да бъдат задължителни за низшестоящите органи в района. Набелязаните мероприятия от сесиите трябва да се одобряват от висшестоящите правителствени органи, като отраслови министерства, ДПК и др., които ще се грижат и за контрола на изпълнението.

Между страните с народна демокрация България е отишла значително напред при разработката на проблемите по общото икономическо райониране. За това допринесе твърде много проведената през 1952 г. дискусия по проблемите на районирането, а по-късно и сформир-

раната към Съвета за изучаване на производителните сили при БАН Комисия по общото икономическо райониране. Тъй като районирането е комплексна проблема, в системата на Българската академия на науките са заангажирани известни кръг научни работници от различни специалности, които работят по въпросите на общото икономическо райониране. Те работят съвместно с редица специалисти от висшите учебни заведения, ДПК, ЦСУ, окръжните народни съвети и други учреждения. В резултат на това са постигнати и известни успехи. Темповете на работа обаче не са задоволителни.

Ускореното икономическо развитие в нашата страна изисква да се обърне по-сериозно внимание на проблемата за териториалното разпределение на производителните сили. Ето защо и напред трябва да продължи започнатата научна разработка по въпросите на районирането, като въз основа на научна обосновка се разкрият и се изпълняват практически обективно обособилите се икономически райони.

ЛИТЕРАТУРА

1. Алампиев, П. М. — Икономически административни райони СССР, Изв. АН СССР, Серия географическая, кн. 5, 1957.
2. Брадишилов, Д. — Новото административно стопанско устройство на страната и задачите на икономическото райониране, сп. „Икономическа мисъл“, кн. 2, София, 1959.
3. Брадишилов, Д. — Методически въпроси на икономическото райониране, Изв. на Икономическия институт при БАН, том 15, София 1958.
4. Валев, Э. Б. — Некоторые вопросы экономического районирования стран народной демократии, Изв. АН СССР, Серия географическая, кн. 1, 1958.
5. Васютин, В. Ф. — Организация и методы исследования комплексных районных народохозяйственных проблем, сп. Вопросы экономики, кн. 1, София, 1950.
6. * * * Вопросы экономического районирования СССР, Госполитиздат, Москва, 1957.
7. Герасимов и др. — Назревшие вопросы экономического районирования, в. „Промышленно-экономическая газета“, № 110, Москва, 1958.
8. Жирмунский, М. М. — Актуальные вопросы экономического районирования стран народной демократии, Изв. АН СССР, Серия географическая, кн. 2, 1958.
9. Колосовски, Н. Н. — Основы экономического районирования, Госполитиздат, Москва, 1958.
10. Кржижановски, Г. М. — Вопросы экономического районирования, Москва, 1957.
11. * * * К итогам дискуссии по вопросам экономического районирования стран народной демократии, Изв. АН СССР, Серия Географическая, кн. 1, Москва, 1959.
12. Маринов, Х. — Об экономическом районировании стран народной демократии, Изв. АН СССР, Серия географическая, кн. 6, Москва, 1956.
13. Немчиков, В. — Еще раз об экономическом районировании, в. „Промышленно-экономическая газета“, № 125, 1958.
14. Панайотов, Ив. — По вопросу за районното планиране и разместване на производителните сили, сп. „Планово стопанство“, кн. 4, София, 1950.
15. Рихловский, Б. — Об экономическом районировании стран народной демократии, Изв. АН СССР, Серия географическая, кн. 11, Москва, 1958.
16. Цветков, А. — Районно планиране и разместване на производителните сили, сп. „Планово стопанство“, кн. 5, София, 1949.
17. Яницкий, Н. Ф. — К вопросу о методике экономического районирования европейских стран народной демократии, Изв. АН СССР, Серия географическая, кн. 6, Москва, 1957.

О НЕКОТОРЫХ ПРОБЛЕМАХ ОБЩЕГО ЭКОНОМИЧЕСКОГО РАЙОНИРОВАНИЯ БОЛГАРИИ

Петр Попов

РЕЗЮМЕ

Быстрое экономическое развитие Болгарии потребовало изменения административного деления страны и улучшения руководства народного хозяйства в территориальном разрезе. Вместе с этим были внесены известные изменения в планирование народного хозяйства. В результате этих мероприятий будет достигнуто более правильное географическое распределение производства на территории страны, что приведет к увеличению производительности труда, уменьшению производственных расходов. Новое административное деление однако не нужно считать окончательным актом экономического районирования страны. Необходимы серьезные исследования территориального распределения производства для установления экономических районов в общегосударственном масштабе. Научно обоснованные и географически очерченные экономические районы, существующие объективно, должны иметь известную оперативную власть, однако не такую, какую имели старые округа. В районе нужно будет организовать хозяйственный совет, работающий периодически с участием представителей административной власти низших административных таксономических единиц. На сессиях районного совета будут рассматриваться координационные мероприятия в хозяйственной жизни района, а также намечутся перспективы дальнейшего экономического развития района.

SUR CERTAINS PROBLÈMES DE LA RÉPARTITION ÉCONOMIQUE GÉNÉRALE DE LA BULGARIE

Peter Popov

RÉSUMÉ

Le rapide essor économique de la Bulgarie a provoqué des changements dans la répartition administrative du pays pour améliorer la direction territoriale de l'économie nationale. En même temps on a fait quelques changements dans le système de la planification de l'économie nationale qui doit se baser sur les principes de la répartition économique générale du pays. De cette manière on arrivera à une répartition géographique plus rationnelle de la production sur le territoire du pays qui conduira à augmenter la productivité du travail et à diminuer les dépenses productrices. Mais il ne faut pas croire que la nouvelle répartition administrative est la fin de la répartition économique. Il faut faire une analyse fondamentale de la répartition territoriale de la production pour révéler les régions économiques à l'échelle d'Etat. Les nouvelles régions qui sont bien réglées au point de vue de la science doivent avoir certaine autonomie. Mais cela ne doit pas être la forme intermédiaire des anciennes régions. Il faut organiser dans les régions un conseil économique. Celui-ci travaillera aux sessions périodiques. Les représentants des pouvoirs administratifs des unités administratives inférieures y participeront. Aux sessions du conseil régional il faut examiner des problèmes de coordination dans la production de la région et tracer les perspectives du développement postérieur de l'économie.